

Ekonomische recessie en huishoudens

J. A. C. VAN OPHEM

De situatie op de arbeidsmarkt en de ontwikkeling van de reële inkomens is in Nederland in 1983 anders dan de ontwikkeling in deze grootheden in de jaren '60 en begin jaren '70. Er is sprake van een *ekonomische recessie*.

Een recessie die doorwerkt in de huishoudvoering van zeer veel huishoudens, hoewel er net als in de jaren '30 huishoudens zijn, die de gevolgen van de recessie niet direkt zullen merken. Op grond van sociaal-wetenschappelijke theorie is te verwachten dat een situatie van ekonomische recessie kan leiden tot veranderingen op het gebied van huishoudelijk gedrag c.q. inkomensbesteding, de huishoudelijke en niet-huishoudelijke arbeid en het gedrag ten aanzien van sparen en lenen.

Tot nu toe is er weinig empirisch onderzoek gepubliceerd over het onderwerp ekonomische recessie en huishoudelijk gedrag in Nederland in de jaren '80. Meer empirisch onderzoek is in de komende jaren te verwachten. In dit artikel zullen enkele voorlopige resultaten gepubliceerd worden van een onderzoek van de vakgroep Huishoudkunde van de Landbouwhogeschool naar de invloed van ekonomische recessie op de huishouding, waarvan het veldwerk begin '83 gedaan is. De grootte van de onderzoekspopulatie waarop de relatieve frekwenties betrekking hebben is 262, tenzij anders aangegeven. Het onderzoek is representatief op de relatief gemakkelijk te toetsen kenmerken urbanisatiegraad en huishoudsamenstelling c.q. grootte. Uitvoerder publicatie(s) is (zijn) begin 1984 te verwachten.

De steekproef bestaat uit huishoudens waarvan de kostwinner(s) in loondienst werkt (werken) en/of een uitkering krachtens een van de sociale verzekeringswetten ontvangt. Het betreft gezinnen met kinderen, echt)paren, alleenstaanden, samenwonenden, één-ouder gezinnen, en andere meerpersoonshuishoudens, verspreid over Nederland, die de afgelo-

pen twee jaar niet van vorm zijn veranderd. De onderzoekspopulatie omvat zowel privé-huishoudens in stedelijke als in plattelandsgebieden, en bestaat zowel uit laagstbetaalden als hoogstbetaalden.

Met inachtneming van bovenstaande criteria is door kandidaats-studenten Huishoudwetenschappen gezocht naar potentiële respondenten in hun voormalige woonplaats of geboortestreek. Met behulp van gegevens over de kenmerken urbanisatiegraad en huishoudensamenstelling is in januari 1983 een steekproef samengesteld waarbij representativiteit op deze kenmerken is nagestreefd.

Het onderzoek 'De invloed van de ekonomische recessie op de huishouding in Nederland' in het begin van de jaren '80 heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen: *Welke privé-huishoudens hebben in de afgelopen twee jaar invloed ondergaan van de ekonomische situatie in de zin dat hun inkomenssituatie is verslechterd? Heeft dit geleid tot een ander huishoudelijk gedrag? Zo ja, hoe en op welke terreinen?*

Om niet-recessie invloeden op voorhand zoveel mogelijk uit te sluiten is geprobeerd die huishoudens in de steekproef op te nemen die kwa grootte en samenstelling in de afgelopen twee jaar weinig veranderd zijn. Daarnaast zijn in eerste instantie die huishoudens uitgesloten waarvan een der leden als zelfstandige zijn/haar beroep uitoefent. Met behulp van gestructureerde vragenlijsten zijn door hogeschoolde en gemotiveerde enquêteurs, namelijk kandidaatsstudenten Huishoudwetenschappen mondelinge interviews gehouden. Thema's die hierin aan de orde komen hadden betrekking op sociaal-ekonomische kenmerken van huishoudens, bezuinigingsgedrag en -intenties, betaalde en huishoudelijke arbeid, financiële situatie van het huishouden, preferenties en levensstijl van respondenten, mening en vervullingen ten aanzien van voor

dit onderzoek relevante zaken. 68% van de respondenten is van mening dat het huishouden waartoe zij behoren in begin 1983 minder te besteden heeft dan twee jaar daarvoor. Bij 31,9% van de respondenten is dit niet het geval terwijl 2 respondenten het niet wisten. Een resultaat dat erop duidt dat de overheidsmaatregelen op het gebied van de inkomenspolitiek doorwerken in de sektor huishoudens, althans die van afhankelijke beroepsbevolking en/of huishoudens die krachtens een der sociale verzekeringswetten een inkomensdervende uitkering ontvangen. 62% van de totale onderzoekspopulatie is van mening dat ze het geld nu *anders* besteedt dan 2 jaar geleden, 3% wist het niet, terwijl de resterende 35% van mening is dat ze nu ten opzichte van twee jaar geleden het geld niet anders besteden. Een indicatie dat reële inkomensvermindering in de afgelopen twee jaar heeft geleid tot bestedingsveranderingen bij een aantal huishoudens. Interessant is dan te weten op welke posten.

Van de totale produktie is in 54% der huishoudens bij de aankoop van *levensmiddelen en andere dagelijkse benodigdheden* het aankoopgedrag in de afgelopen twee jaar gewijzigd om te proberen hierop goedkoper uit te zijn. Goedkopere merken/produkten, goedkopere plaatsen, meer aanbiedingen kopen en in mindere mate het helemaal niet meer kopen van sommige zaken behoren tot de meest voorkomende bezuinigingstactieken op dit punt. Zelf groenten verbouwen scoort het laagst (6% op totaal, 11% van bezuinigers). Op *kleding* is in de periode begin 1981–begin 1983 door 47% bezuinigd terwijl dit bij 52,2% van de populatie niet het geval is. Het minder vaak nieuwe kleding kopen scoort daarin duidelijk hoger dan alternatieven als tweedehands kopen, het meer zelf maken, meer herstellen. 76% van de onderzochte huishoudens heeft de beschikking over een auto. Iets meer dan de helft van deze categorie heeft in de afgelopen twee jaar geprobeerd om op de gebruikskosten van de auto goedkoper uit te zijn. In 80% van de huishoudens die de beschikking hebben over een auto is in de afgelopen twee jaar niet overwogen om de heilige koe te schrappen uit het gezinsbudget en van andere vervoersmogelijkheden gebruik te ma-

Vakblad voor Huishoudkunde 4(4) november 1983

ken.

Als de leden van de huishoudens met *vakantie* gingen in de periode begin '81–begin '83, dan is daarop door ongeveer 2/3 niet bezuinigd. Dit geldt zowel voor een vakantie in het buitenland als in Nederland. Van iets meer dan de helft van de huishoudens is in die periode een der leden met vakantie geweest in Nederland. Voor de vakantie in het buitenland ligt dit percentage iets hoger.

Hobby's en sporten blijken voor het merendeel van de huishoudens geen items te zijn waarop in de periode 1981–1983 bezuinigd is. Afhankelijk van het artikel of de artikelcategorie heeft 5 tot 14% van de populatie een *duurzaam consumptiegoed* niet gekocht omwille van financiële redenen. Als een duurzaam goed in die periode wel gekocht is door een huishouden, is door het merendeel van de kopers niet bezuinigd op de aankoop van het goed, als de aankoopbeslissing genomen was. 7% van de huishoudens is op zoek naar een *goedkopere woning*. 2% is verhuisd om goedkoper te wonen. 84% heeft niet overwogen om samen met andere huishoudens een huis te kopen of te huren om hierdoor te bezuinigen op woonkosten. Van de totale populatie heeft 2% ook stappen op dit punt ondernomen.

18% van de huishoudens is in de onderzoeksperiode (meer) met andere huishoudens gaan *samenwerken* om op die manier goedkoper uit te zijn. Het grootste gedeelte van de huishoudens derhalve niet. Zeer veel huishoudens van deze categorie zeggen dat ze hier niet aan gedacht hebben terwijl een ander (groot) gedeelte van huishoudens bezwaren verwoordt in termen van lastig, verlies van privacy. Meer samenwerking tussen huishoudens teneinde goedkoper uit te zijn op een aantal posten is niet erg populair.

In 9% der huishoudens heeft de financiële situatie ertoe geleid dat een der leden van het huishouden hierdoor is *gaan (betaald) werken* of *meer betaald werk* is gaan verrichten. De financiële situatie is bij 10% der huishoudens zodanig dat hierdoor een of meer leden van een huishouden *meer in de huishouding* zijn gaan doen. Door economische omstandigheden heeft 14% van de huishoudens een der leden van het huishouden zijn of haar *baan ver-*

loren. In iets meer dan de helft van de gevallen was dit de hoofdkostwinner. In 35% van de huishoudens is in de onderzoeksperiode door een der leden in verband met de economische achteruitgang een (andere) baan c.q. hoofdberoep gezocht. Vanwege ontslagen of personeelsgebrek heeft in 17% der huishoudens een van de leden harder of langer moeten werken.

Achter met betalingen is 7% van de huishoudens. Van de huishoudens die begin 1983 niet achter zijn met betalingen denkt 7% in 1983 met betalingsachterstand gekonfronteerd te worden. Van die huishoudens die begin '83 betalingsachterstand hadden verwacht het merendeel dat het bedrag van deze achterstand zal toenemen. 45% van de huishoudens denkt in 1983 niet te kunnen *sparen*, 6% weet het niet terwijl 49% in 1983 wel denkt te kunnen sparen.

In de periode begin 1981–begin 1983 zegt 51% van de respondenten dat hun huishouden heeft kunnen sparen (49% niet). Bij 46% van de kunnen-spaarders daalde het bedrag ten opzichte van de periode voor 1981. Het spaartegoed is bij 46% der huishoudens in de afgelopen twee jaar gedaald; bij 47% van de huishoudens was dit niet het geval.

85% van de huishoudens denkt in 1983 geen *geld te lenen* voor konsumptieve doeleinden, 8% weet het niet terwijl de resterende 7% der huishoudens in 1983 denkt *geld te lenen*. In de periode begin 1981–begin 1983 heeft 79% van de huishoudens geen geld geleend voor konsumptieve doeleinden.

In 8% van de huishoudens is in de periode begin 1981–begin 1983 regelmatig meer dan f500 geleend of van een spaartegoed gehaald om de dagelijkse uitgaven te kunnen betalen. In 5% der huishoudens zijn in de betreffende periode de bezittingen zoals grond en andere vermogenstitels geheel of gedeeltelijk ten gelde gemaakt om dagelijkse uitgaven te kunnen betalen.

10% van de huishoudens heeft in de onderzoeksperiode overwogen om kamers te gaan verhuren. 1% van de totale populatie heeft er daadwerkelijk een verhuurd.

15% van de huishoudens is van mening dat hun financiële situatie in de periode begin 1981–1983 veel slechter is geworden, 13% constateert een verbetering, 27% is van mening dat deze ongeveer gelijk is, terwijl 45% van mening is dat hun financiële situatie iets verslechterd is.

Ongeveer 13% van de huishoudens is van mening dat ze in de periode begin 1981–1983 heel veel minder geld hebben moeten uitgeven, 42% een beetje minder naar eigen zeggen en 44% niet of nauwelijks.

65% van de huishoudens is van mening dat hun financiële situatie in de komende 5 jaar slechter zal worden, 22% ziet geen verandering, 4% weet het niet of geeft geen antwoord terwijl 9% denkt dat de financiële armsglag in de komende 5 jaar zal toenemen.

Uit het bovenstaande valt te konkluderen dat de economische recessie doorgewerkt heeft in de situatie en gedrag van huishouden in de onderzochte categorie huishoudens, hoewel niet bij elk huishouden in dezelfde mate en richting. De verwachting van huishoudens t.a.v. financiële zaken van het huishouden zijn niet erg optimistisch. Daarnaast valt te verwachten dat in 1984 de economische recessie bij ongewijzigd beleid verder zal doorwerken in situatie en gedrag van huishoudens.

Drs J. A. C. van Ophem is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep huishoudkunde van de Landbouwhogeschool te Wageningen.